

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 28 mei 2023

Pinksteren

Alex van Heusden

Hierheen Adem, steek mij aan. Adem geschreven met een hoofdletter. Als is het een persoon, iemand. Het is een oude Latijnse hymne die onze grote dichter in het Nederlands heeft overgezet. Een hymne, een verheven lied, geschreven zo'n duizend jaar geleden, diep in de middeleeuwen, bij gelegenheid van Pinksteren. *Veni Sancte Spiritus*, 'Kom, heilige geest'. Geest is Adem geworden. En dat is, bijbels gesproken, een adequate weergave.

Eerste bladzij van de bijbel, het scheppingsverhaal, daar staat geschreven (Genesis 1:2):

De aarde was woest en leeg,
duisternis over de oervloed -
de adem van God scheerde over de wateren.

De oervloed: een razende, stormende zee, chaos, duisternis, onbewoonbare aarde. Daaroverheen de adem van God. Niet 'de geest van God'? Dat vind je in bijna alle gangbare vertalingen: 'de geest van God'.

Het Hebreeuwse *roeach* betekent allereerst 'adem' en, als die wat krachtiger wordt, 'wind' en met windkracht tien 'storm'. Wat gebeurt er? God haalt diep adem, dan gaat hij spreken, zijn eerste scheppingswoord: 'Er zij licht' (Genesis 1:3). De schepping komt tot stand doordat God begint te spreken, door zijn woord - zoals een psalm het zegt (Psalm 33:6):

Door het spreken van JHWH is de hemel gemaakt,
door de adem van zijn mond alle legerscharen.

En al het andere dat al sprekend tot stand gekomen is, nadat de oervloed is opgesloten, de chaos bedwongen - zo het vervolg van de psalm.

Roeach elohiem. De adem van God. God haalt adem en spreekt. Hoe mensvormig is dat. Een God die ademhaalt en spreekt. Dat doen wij toch, wij mensen? Ademhalen en spreken?

Zes dagen verder in dit eerste verhaal van de bijbel staat geschreven dat *adám*, en dat betekent 'mens' en 'menschheid', geschapen is naar beeld en gelijkenis van God. Hoe dat verstaan moet worden, 'beeld en gelijkenis', daar is door de eeuwen heen grondig over nagedacht en over geschreven. Daar mag nog best iets aan worden toegevoegd. En wel dit: de mens lijkt op God doordat hij, net als God, spreken kan. Er is tussen God en mens een sprekende gelijkenis.

Of is het misschien eerder omgekeerd? Wij mensen hebben een 'god' geconstrueerd, 'geschapen' als het ware, die, net als wij, spreken kan. Een 'god' naar ons beeld, op ons gelijkend. Een stem als van buiten, een stem die ons geweten wekt.

Wat is het meest waarschijnlijk? Vraag het de theïst, de atheïst en de agnost en je krijgt zeer uiteenlopende antwoorden. Hier in ons midden zal dat niet anders zijn, neem ik aan. Het meeste van wat we geloven, weten we niet. Maar het kan wel werken, ten goede, motiveren, dat wil zeggen: in beweging brengen.

We hebben een verhaal. En daar moet je niet lichtvaardig over doen, want het is nogal wat - als je een verhaal hebt. En dat gaat over ademhalen en spreken, om bij de eerste bladzij van dat verhaal te blijven. Ademhalen en spreken om iets tot stand te brengen. Scheppingskracht. De mens, mensheid - wij mensen zijn geroepen om deze aarde te maken tot een bewoonbare plaats voor alles wat leeft en adem heeft. Die intuïtie ligt besloten in die aloude formulering over 'de geest die het aangezicht van deze aarde zal vernieuwen'.

De adem van God, de 'heilige adem' van het woord, is het DNA van elk nieuw begin. De adem van het woord roept en smeekt dat wij niet leven ieder voor zich, maar gemeenschap stichten, beweging maken - vol dynamiek gericht op een mogelijke toekomst, ruimte wijd als hemel.

Maar mocht het ons bij tijd en wijle te veel worden, die weg te gaan, slaat de twijfel toe, treedt moedeloosheid ons hart binnen, dan is het diezelfde adem die ons aanmoedigt een pas op de plaats te maken en rust te nemen. Lees en overweeg de psalmen. En deze regel uit de hymne 'Hierheen Adem': *Even rusten / voor tobbers en zwoegers, voor / krampachtigen een verademing ben je.*

Taal als scheppende kracht, aanzet tot creativiteit - is dat nog wel zo? Is de taal niet ernstig in verval geraakt, tegelijk met de beschaving? Wat is taal nog anders dan oorverdovend twitteren en alle andere stormvlagen van *social media*?

Hoe taal mensen kan wegzetten. Hen diskwalificeren. Apart stellen. In een uitzonderings-toestand manoeuvreren. 'Wij' tegenover 'zij'. Misschien is dat wel de grote 'erfzonde' van de mensheid op aarde. Kwalificeren om onderscheid te maken en daar een waardering aan verbinden. Religies maken zich daaraan evenzeer schuldig als totalitaire ideologieën.

Zo maakt het een groot verschil of je, zoals Aristoteles, verklaart dat als je slaaf bent, 'je dat van nature bent'; of dat je zegt dat een slaaf 'een tot slaaf gemaakte' is. Waaruit volgt: een tot slaaf gemaakte moet uit die onmenselijke situatie worden bevrijd - 'losgemaakt', zoals dat vanouds heet. Het woord 'verlossing', waaraan sommigen, misschien velen van ons, nog een vage herinnering koesteren, betekent oorspronkelijk precies dat: slaven losmaken; mensen die niets te verliezen hebben dan hun ketenen.

En dus moeten wij onze stemmen blijven verheffen uit protest tegen het stichten van diskwalificaties, het oprichten van scheidsmuren, hoe 'wij' komen te staan tegenover 'zij'. Met de woorden van de Israëliëse schrijver David Grossman:

Eens in de zoveel tijd, als we een echt goed boek lezen, komt binnen ons iets in beweging. Ineens lijken we een verre melodie op te vangen, of een vergeten stem die onze naam roept. Ook wij kunnen soepel en levendig heen en weer bewegen, bijvoorbeeld tussen de vrouw die we zijn en de man die we zijn; tussen de bejaarde die we eens zullen zijn en het kind dat we eens waren; tussen het gezond verstand en de waanzin die we in ons hebben; of ook tussen de Israëliër die ik ben en de Palestijn die ik had kunnen zijn.

Onze opdracht luidt: scheidsmuren afbreken - zo versta ik de woorden van David Grossman. Een grote opgave. Begin er maar aan.

Want wat betekent dat, scheidsmuren afbreken? Dat betekent: je inleven in andere mensen. Je had ook ergens anders geboren kunnen zijn, in een ander deel van de wereld, zonder al te veel levenskansen. Je had een vluchteling kunnen zijn, in een kamp zo groot als een stad vol schamele, lekkende tenten. Je had kunnen leven in een oorlogsgebied.

Het wil ons maar niet lukken scheidsmuren af te breken, grenzen te overschrijden, huidskleur te negeren - kortom, anderen te ontmoeten als mensen; mensen zoals wij. Waarom lukt dat niet? Waarom ook in onze eigen samenleving zo mondjesmaat? Eerder minder dan meer.

En ook nog dit. Wij mensen, in de wereldorde van nu, die even goed wereldwanorde is. In de wetenschap dat radicale verandering geboden is, wil de mensheid de eenentwintigste eeuw overleven. Het is vijf over twaalf. Hier droogte, daar overstromingen. Droogte en honger op Madagascar bijvoorbeeld als rechtstreeks gevolg van klimaatverandering, waar de mensen daar zelf nul aan hebben bijgedragen. Als de ondergang der mensheid ooit geschiedt zal, dan door toedoen van de mensheid zelf die natuur en milieu zoveel geweld aandoet dat zij straks geen habitat heeft - geen aarde als een huis om te bewonen.

De dichter Marwin Vos schreef in haar bekroonde bundel *Wilde dood* de volgende, confronterende regels:

we zijn erbij wanneer we uitsterven
tegelijk met het uitsterven van

- poolhemels
- rivieren en berghellingen
- gesuïcideerde geliefdes
- vermoorde broeders en zusters
- marters talen mossen en meikevers

We zijn erbij. We zijn er getuigen van. We zien het gebeuren voor onze ogen. Vanzelfsprekend, we kunnen wegkijken en dat doen we ook. Maar het zal steeds lastiger worden om dat vol te houden. Ook de taal ligt er verloren bij, tussen marters en mossen. Ook de taal zal uitsterven. Tenzij. Tenzij zij weer beademd wordt, gerevitaliseerd, en opnieuw 'licht' spreekt die duisternis verjaagt, een nieuwe orde scheidt - tijd en ruimte voor al wat leeft.

Zo moge het zijn.